De Herauf

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des *Vrijdags* aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de **REDACTIE**. Abonnementen en Advertentiën aan de **ADMINISTRATIE**; **Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.**
Insendingen, die later dan *Donderdag* 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 6 November 1904. No. 1401.

Abonnementsprijs: *franco* aan huis, per drie maanden *f* **1.20**, voor het Buitenland per jaar *f* **6** bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureel **10** Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureel te Amsterdam.
Advertentiën: van **1** tot **6** regels *f* **1.20**, voor elken regel meer **30** Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. **12** Ct. p. regel.

Van de tien geboden.

XXXVI.

HET DERDE GEBOD.

VII.

> De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in der waarheid.
> Psalm 145 : 18.

Het opheffen van 'sHeeren Naam tegen het *ijdele* in het *saamleven* met onze medemenschen geschiedt, naar wij een vorig maal zagen, door het *verbreiden* en het *belijden* van dien Naam.

Daarmee is echter wat God ons in het derde Zijner geboden *gebiedt*, nog niet uitgeput.

Het „Gij zult Mijn Naam heiligen"! sluit ook in zich wat de Schrift noemt: het *aanroepen* van Gods Naam.

De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen, allen, die Hem aanroepen in der waarheid, zoo zingt de dichter van den 145sten psalm.

Het aanroepen van Gods Naam is het aanroepen van God Zelf, van den Zich in de natuur of de schriftuur openbarende God. Hem roepen opdat Hij ons hoore; Hem er bij roepen opdat Hij ons te hulp kome.

En dat aanroepen van Gods Naam is altijd een *bidden*, een spreken tot uw God.

Maar zoo verstaat ge dan ook, dat dit aanroepen van Gods Naam met vreeze en eerbied moet geschieden.

Die den Heere aanroepen is Hij nabij.

Hij nadert dan tot hen.

Hij, de Hooge en Verhevene.

Van niemand blijft Hij verre, die Hem aanroept *in der waarheid*.

In waarheid, d. w. z. zóó, dat dit bidden, dit aanroepen van harte gaat en heilige ernst is, gelijk de Heere Jezus dan ook spreekt van een aanbidden in geest en *waarheid* (Joh. 4 : 24).

En hierin ligt dan ook de machtige vertroosting van dat woord uit den 145sten psalm.

De vertroosting, dat uw God u nabij is, als gij Hem van harte en ernstig aanroept.

Een vertroosting voor ieder benauwde ziel.

Een vertroosting onder het lijden en de smarten des levens.

Machtig en daarbij teeder en innig als dat andere psalmwoord: En roept Mij aan in den dag der benauwdheid; Ik zal er u uithelpen, en gij zult Mij eeren (*Ps.* 50 : 15). Dat andere psalmwoord, waarvan God Zich voor Zijn kinderen zoo telkens een waarmaker betoont, maar waarbij velen hunner dan in de vervulling van het: „En gij zult Mij eeren", zoo dikwijls te kort schieten.

Een vertroosting is het, dat uw God u nabij is als gij Hem aanroept.

Dat gij dus nooit *alleen* zijt.

Ook als de menschen u alleen laten.

Dat gij altijd uw God nabij u kunt hebben.

Maar ook is het voor 'n godvruchtige ziel een gewaarwording van ontzag.

God nabij zich te hebben.

En deze vertroosting en die gewaarwording van ontzag heeft ook alleen de godvruchtige.

Want allen die Hem aanroepen, *niet* in der waarheid; niet zóó, dat het van harte gaat en zij het ernstig meenen; is Hij *niet* nabij.

Van de huichelaars toch, van hen, die Hem maar aanroepen met hun mond en Hem maar eeren met hun lippen, blijft Hij verre, omdat hun hart verre van Hem blijft. (Jes. 29 : 13).

Is het aanroepen van Gods Naam altijd een *bidden*, dit bidden nu kan op verschillende wijze geschieden.

Wij hebben vroeger gezien, hoe het aanbidden als een inblijvende daad onzer ziel, nog weer te onderscheiden is van het bidden. Wij kunnen God aanbidden in ons hart, zonder dat daarbij nog een woord over onze lippen komt. Maar ook wanneer wij daarbij woorden geven aan wat er in ons hart is, wanneer wij de stemming der aanbidding uitdrukken in hoorbare klanken, is dit aanbidden, deze *adoratie*, nog iets anders dan het bidden in enger zin. Dit bidden in enger zin toch is een aanroepen van Gods Naam, een aanroepen van den Zich openbarende God, om uitredding uit geestelijken of stoffelijken nood.

Uit eigen of ook uit anderer nood, dien wij dan medevoelen en medelijden.

En aan dit bidden paart zich dan straks het danken.

Nu is het 'smenschen plicht, zoowel God aan te bidden als tot Hem te bidden.

Zeker, deze tweeërlei zieleactie is niet streng te scheiden, ook al is zij te onderscheiden. In het *Onze Vader*, dat de Heere Jezus, zoo als het bij Mattheus staat, met zijn: „Gij dan bidt aldus:" (hoofdst. 6:9—13) ons als een *formulier*gebed heeft gegeven en zoo als het bij Lukas staat met zijn: „Wanneer gij bidt, zoo zegt: (h. 11 : 2—4) ons als een *model* of voorbeeld van 'n gebed heeft gegeven, vindt gij zoowel het aanbidden als het bidden in enger zin.

Toch kan men zeggen, dat het aanbidden als inblijvende actie des harten bijzonderlijk een plicht is geëischt door het eerste gebod, en het aanbidden met woorden meer een plicht is geëischt door het tweede gebod, terwijl het bidden in enger zin, zoowel aan het tweede als derde gebod is gebonden.

Daarom zullen wij dan hier ook niet herhalen, wat reeds bij de bespreking van het eerste en het tweede gebod over het aanbidden, en bij dat van het tweede over het bidden als een onderdeel van den *eeredienst* of cultus is gezegd.

Waar wij in dit en het volgend artikel over het bidden handelen, geschiedt dat in dien engeren zin, waarin ook onze Heidelberger het bedoelt, wanneer hij, bij de verklaring van het derde gebod, zegt: „opdat Hij van ons aangeroepen worde" (antw. 99).

Het gaat hier dus uitsluitend om de aanroeping of *invocatie* van Gods Naam en wel enger nog, buiten den eeredienst, althans buiten den publieken of kerkelijken eeredienst.

Om het aanroepen van Gods Naam in de nooden des levens; in die geestelijke nooden welke een onmiddellijk gevolg zijn van de *zonde*, die in de menschenwereld, in het saamleven met onze medemenschen, indringt en juist door het aanroepen van Gods Naam kan worden bestreden, gekeerd, teruggedrongen.

En dit aanroepen van Gods Naam, dit bidden in enger en hier nog nader bepaalden zin, geschiedt dan, zooals reeds in een vorig artikel werd gezegd, op *drieërlei* wijze. Om het goddelooze te keeren in *den heiligen vloek*; om een beslissing te verkrijgen in het *lot*; om trouw en waarheid te bevestigen in den *eed*.

Wij leggen hier nog eens er den nadruk op, dat dus èn de heilige vloek èn het lot èn de eed een *bidden* is; een religieus handelen. Zij vallen daarom ook nog onder de eerste drie geboden, die over onze plichten jegens God gaan.

In dit artikel zullen wij nu verder spreken over den *heiligen vloek* en over het *lot*.

Wij twijfelen niet of de gedachtenverbinding van „heilig" en „vloek" zal voor sommige onzer lezers ongewoon zijn.

Te spreken van een *heiligen* vloek zullen zij minstens bevreemdend achten.

Is vloeken 'n bidden, een aanroepen van Gods Naam, het zij dan al of niet *in waarheid*, en nader een afbidden van God van kwaad over onszelf of over onzen medemensch; hem of onszelf aan de wraak Gods toewijden; hem of onszelf verwenschen of kwaad toe wenschen; hem of ons zelf buiten de gunste Gods stellen; de bevreemding, die het spreken van 'n *heiligen* vloek mag wekken, zal wijken indien men zich slechts even herinnert, hoe in de Schrift meer dan eens kwaad over hun medemenschen van God wordt afgebeden door de uitnemendste heiligen.

Vaak leest men in de Schrift van een *klagen* van Gods heiligen bij Hem over hunne medemenschen. Zoo klaagt David in den 3en psalm, toen hij vlood voor het aangezicht van zijn zoon Absalom: o Heere! hoe zijn mijne tegenpartijders vermenigvuldigd! velen staan tegen mij op. Velen zeggen van mijne ziel: Hij heeft geen heil bij God (vs. 2 en 3). Zoo in den 13en psalm: Hoelang zal mijn vijand over mij verhoogd zijn. (vs. 3). Zoo in den 38sten: Mijne liefhebbers en mijne vrienden staan tegenover mijne plage, en mijne nabestaanden staan van verre; en die mijne ziel zoeken, spreken verdervingen, en zij overdenken den ganschen dag listen (vs. 12 en 13).

Ja, in den 22sten psalm klaagt zelfs de lijdende Messias tot zijn God: Allen, die Mij zien bespotten Mij; zij steken de lip uit; zij schudden het hoofd, zeggende: Hij heeft het op den Heere gewenteld, dat Hij hem nu uithelpe, dat Hij hem redde, dewijl Hij lust aan hem heeft (vs. 8 en 9) en dan in vs. 17—19, profetie van al dat schrikkelijke dat tot in de kleinste bijzonderheden toe eens op Golgotha zijn vervulling zou vinden: Al mijne beenderen zou ik kunnen tellen, zij schouwen het aan; zij zien op mij. Zij deelen mijne kleederen onder zich, en werpen het lot over mijn gewaad.

En ook de heilige Apostel Paulus klaagt over zijn medemenschen: In mijn eerste verantwoording is niemand bij mij geweest, maar zij hebben mij allen verlaten. Het worde hun niet toegerekend. (2 Tim. 4 : 16).

Dan, dit klagen over het leed, dat hun medemenschen hun persoonlijk aandoen, is nog geen vloeken.

Zeker is ook dit klagen een aanroepen van Gods Naam; een bidden, dat Hij de boosheid der menschen afwende, en het is den christen, indien hij althans van zijn medemenschen heeft te lijden, „als een Christen", (1 Petri 4 : 16), d. i. om zijn christen-zijn of om de zaak van Christus, — geoorloofd dus tot God te klagen. Toch is ook hierbij ernstige zelfcritiek noodig, want niet alle leed dat menschen ons aandoen, doen zij ons aan om ons christen-zijn; maar vaak ook om ons allesbehalve christelijk handelen.

Maar hoe dan ook, het klagen over onze medemenschen bij God is nog niet de heilige vloek.

Dan, ook van den vloek, den *heiligen* vloek door Gods kinderen uitgesproken over hunne medemenschen, vindt gij tal van voorbeelden in de Schrift. Zoo, waar Noach zegt tot zijn zoon Cham: Vervloekt zij Kanaän; een knecht der knechten zij hij zijne broederen (Genesis 9 : 25).

Waar Josua zegt tot Achan: Hoe hebt gij ons beroerd! de HEERE zal u beroeren te dezen dage. (Josua 7 : 25). Verder, waar David bidt in den 5en Psalm over de goddeloozen: Verklaar hen schuldig o God! laat hen vervallen van hunne raadslagen; drijf hen henen om de veelheid hunner overtredingen; want zij zijn wederspannig tegen U (vr. 5). Of waar hij bidt in den 144sten: Neig Uwe hemelen, HEERE, en daal neder; raak de bergen aan dat zij rooken. Bliksem bliksemen en verstrooi hen; zend Uwe pijlen uit en verdoe hen (vs. 5 en 6), op welke plaats dan onder „de bergen," de vijandige wereldmachten zijn te verstaan. Eindelijk, de z.g. „vloekpsalmen," waarbij wij slechts herinneren aan de ontzettende verwenschingen van psalm 69 en 109 en waarbij de door Gods Geest geïnspireerde zangers, evenals de profeten met hun vloek dien zij aankondigen, optreden als verkondigers van Gods oordeelen.

En niet slechts het Oude, maar ook het Nieuwe Testament kent den heiligen vloek. Wij denken daarbij aan het: *Wee u!* van den Heiland, de interjectie van smart en toorn, tegen Schriftgeleerden en Pharizeën; aan Zijn: *Wee u!* over de drie onboetvaardige steden van Galilea: Chorazin, Bethsaïda en Kapernaum. Aan Paulus woord tegen Elymas, den toovenaar: o Gij kind des duivels, vol van alle bedrog en arglistigheid, vijand van alle gerechtigheid! zult gij niet ophouden te verkeeren de rechte wegen des Heeren! En nu, zie de hand des Heeren is tegen u, en gij zult blind zijn en de zon niet zien voor een tijd (Handelingen 13 : 10 en 11). Aan Paulus' woord uit den 1sten Korinthen-brief: Indien iemand den Heere Jezus Christus niet lief heeft, die zij eene vervloeking; Maranatha! (h. 16 : 22), op welke plaats het laatste woord een samenvoeging is van de twee Syro-Chaldeeuwsche woorden, Marana atha „onze Heer komt," en het voorlaatste woord de vertaling is van „anathema," letterlijk het (in den tempel) geplaatste, het aan de godheid gewijde. Reeds in de vertaling der Zeventigen is *anathema* gebruikt als overzetting van het Hebreeuwsche *Cherem* of *Ban*. Hier door Paulus gebruikt, later bij de kerkvaders en van daar in de taal der kerk is het een staande uitdrukking voor wat van de kerkelijke gemeenschap is uitgesloten.

Ten slotte zij hier ook nog gewezen op twee woorden van den heiligen apostel uit den Galatenbrief. Op vs. 8 van h. 1: Doch al ware het ook, dat wij, of een engel uit den hemel, u een Evangelie verkondigden, buiten hetgeen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt! *Anathema esto!* En op vs. 12 van h. 5: Waar de apostel van de Joden-Christenen, die de besnijdenis dreven, zegt: Och, of zij ook afgesneden wierden, die u onrustig maken! wat dan beteekent òf afgesneden van de Gemeente òf gelijk anderen willen, dat zij zich ook versneden! d. i. ontmanden.

Zoo bleek dan, dat de *heilige vloek* lang niet een zoo zonderlinge gedachtenverbinding is, als sommigen wel meenen.

De Schrift, zoowel het Oude als het Nieuwe Testament, kent een *heilig* vloeken.

Wel is dit geen algemeene plicht, gelijk het gebed, maar de Schrift leert ons, dat er tijden en omstandigheden kunnen zijn, waarin het geoorloofd is, waarin het plicht is den heiligen vloek op de lippen te nemen.

Vele Christenen, wier ziel door twijfel verscheurd, altijd slingert tusschen geloof en ongeloof; wier liefde voor hun God en Zijn eere slechts lauw is en die daarom tegen de zonde niet kunnen toornen, verstaan van zulke dingen als de heilige vloek is, niets.

De Christelijke liefde, die toch niet anders is dan de *heilige* liefde tot God en daarom juist de heilige *haat* tegen al wat goddeloos is, dunkt dezen geesteskinderen van Laodicea te bestaan in een zekere zoetsappigheid, aan alle bitterheid tegen het goddelooze vreemd. Deze Eli's naturen, welke als hun naasten zich hebben vervloekt gemaakt, die naasten niet eens zuur aanzien (1 Sam. 3 : 13).

En als zulke Christenen dan hooren van 'n heiligen vloek, dan vragen zij meewarig: *„Is dat nu liefde?"*

Maar anders staat het met die Christenen, wier geloof vast is, en wier liefde voor God en Zijne eere vurig is. Zij kunnen het niet verdragen, wanneer hun lieve God wordt gehoond, en dan wordt hun toorn ontstoken en dan ontbrandt hun ijver tegen deze schenders van 's Heeren Majesteit.

Dan wordt hun ziel ontroerd, en de heiligheid in hen wordt tot een vuur in hun beenderen, en ook al bemoeiden zij zich om te verdragen, zij kunnen niet (Jeremia 21 : 9). En om dan het goddelooze te keeren, bidden zij in den heiligen vloek, dien zij tegen Gods vijanden slingeren.

Dit is de energie der heilige liefde voor God en Zijn zaak.

Het is de taal, die over de lippen komt, wanneer de heiligen God bidden, dat Hij Zijne en hunne vijanden, die met een onverzoenlijken haat niet ophouden God te tergen, en de vromen te vervolgen, als de rechtvaardige Rechter met Zijn oordeelen straffe. Een taal, die gij ook beluistert in dat slot van het antwoord van onzen Heidelberger op de vraag: Wat troost u de wederkomst van Christus om te oordeelen de levenden en de dooden? „Dat ik een Rechter uit den hemel verwacht, die al Zijne en mijne vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen, maar mij met alle uitverkorenen tot Zich in de hemelsche blijdschap en heerlijkheid nemen zal." Een taal die geoorloofd is, wijl God Zelf de zonde, het goddelooze, het ijdele *vloekt*.

Dan, al staat dit heilig vloeken zedelijk hoog; veel hooger dan de onaandoenlijkheid, de apathie, die zich over het goddelooze niet meer kan verontwaardigen; al zijn er omstandigheden waarin het mag en moet, — toch dient ook hier door Gods kind de uiterste omzichtigheid gebruikt.

En daarom dient als regel gesteld, dat de heilige vloek alleen mag uitgesproken tegen hen, die God Zelf vloekt, dat is tegen Zijn vijanden; alleen mag uitgesproken waar het geldt de zaak Gods, en nimmer waar het geldt onze zaak, of omdat men ons heeft beleedigd; dat hij alleen voorwaardelijk mag uitgesproken, d. i., indien zij, die men dus vloekt, zich niet bekeeren van hun goddeloosheid; en eindelijk, dat het doel moet zijn niet een ons verblijden over den ondergang van onzen medemensch, maar om door het opheffen van Gods Naam, te keeren het goddelooze in hem, met de verderfelijke werking, die daaruit opkomt.

Ten slotte zij er hier nog op gewezen, hoe de Schrift ons ook verhaalt, van twee verwenschingen, door heilige Godsmannen over zichzelven uitgesproken, en die althans tot op zekere hoogte onder den heiligen vloek vallen. Wij bedoelen wat in Exodus 32 : 32 staat te lezen van Mozes: Nu dan, indien Gij hunne zonden vergeven zult! doch zoo niet, zoo delg mij uit uw boek, hetgeen Gij geschreven hebt; — en wat Paulus schrijft in Romeinen 9 : 3: Want ik zou zelf wenschen verbannen te zijn van Christus, voor mijne broederen, die mijne maagschap zijn naar het vleesch. Beide spraken zeker slechts voorwaardelijk en daarbij getuigen hun woorden van een innige liefde, zoo voor hun volk als voor de glorie van God, die zich openbaart in het behoud van Israël. Toch is zulk bidden ons hier niet ten voorbeeld gesteld. Het is ons nimmer geoorloofd, voor ons zelf tot redding van anderen, al zijn zij ons nog zoo lief, eeuwig verderf en uitsluiting van de gemeenschap met Christus af te bidden.

Wat nu betreft het *lot*, zoo is dit evenzeer een heilige handeling, een in enger zin religieus handelen, waarbij men God aanroept om Zijn beslissing in gevallen waarin ons verstand of onze beslissing te kort schieten.

Eerst waar men dit weer inziet, zal men verstaan dat ook het loten een *bidden* is en men dus alle recht heeft om te spreken van het *heilige* lot.

Het lot is een algemeen menschelijk gebruik en dan ook aan de heidenen niet vreemd.

Het berust ook bij hen op het geloof aan Gods bijzondere voorzienigheid, dat, hoe ook in de heidenwereld met bijgeloof vermengd, hooger staat dan het modern atheïstische ongeloof aan een *levenden* God.

Zoo bezien valt eerst op het lot weer het rechte licht, en voelt men, hoe het misbruiken van het lot een misbruiken van het heilige is.

Ware nu ons verstand niet door de zonde verduisterd, dan zou het lot niet noodig zijn. Tegen de duisternis in ons; tegen het geen licht hebben in 'n zaak, roepen wij bij het lot Gods Naam aan om een beslissing te verkrijgen.

Deze algemeene beteekenis van het lot als middel tot navorsching van Gods wil en oordeel ligt uitgesproken in het woord van den Spreukdichter: Het lot wordt in den schoot geworpen, maar het geheele beleid daarvan is van den Heere (h. 16 : 33).

Loten is dus een zeer ernstige zaak; een godsdienstige handeling.

Immers wijl er geen toeval is, al zijn er ook, gelijk vroeger in onze artikelen in den breede is uiteengezet, voor *ons* contingente, gebeurlijke of toevallige dingen, gaat ook het lot niet buiten Gods voorzienigheid om.

Men onderscheidt gewoonlijk *drieërlei* soort van lot.

Onze oude zedeleeraars spraken van de *sors divinatoria* of het lot van „voorspelling", van openbaring van toekomstige dingen, en wezen dan als voorbeeld op de Urim en Tummin in den borstlap van den hoogepriester in Israel (Num. 27 : 21 en Ex. 28 : 30).

Verder, van de sors *consultatoria* of het lot van „raadpleging". Met het eerste is dit wel nauw verwant, maar er toch van onderscheiden. Zij wezen dan als voorbeeld daarvan op het gebruik van het lot om de misdaad door Achan gepleegd uit te vinden, ons verhaald in Josua 7; op het gebruik van het lot waardoor Jonathan ondekt werd als overtreder van Sauls gebod om, vóór den avond van den slag tegen de Filistijnen, spijze te gebruiken (1 Sam. 14 : 41 en 42); en ook op het gebruik van het lot bij de twee bokken op den grooten verzoendag, waarvan ons gesproken wordt in Leviticus 16 : 8: En Aäron zal de loten over die twee bokken werpen, een lot voor den HEERE en een lot voor den weggaanden bok.

En eindelijk spraken onze oude gereformeerde moralisten van de *sors divisoria* of het lot van „verdeeling". Daarvoor wezen zij dan op het lot waarbij het land Kanaän onder Israëls stammen verdeeld werd. Op Nehemia 10 : 34: Ook wierpen wij de loten, onder de priesters, de Levieten en het volk, over het offer van het hout om te branden op het altaar des HEEREN. Op de ambtsdagen der vierentwintig priesterorden waarvan ons verhaald wordt in Lucas 1 : 9, als van Zacharias gezegd wordt, dat hij het priesterambt bediende voor God in de beurt zijner dagorde, waar de gewoonte der priesterlijke bediening hem te lote was gevallen, dat hij zou ingaan in den tempel des Heeren om te reukofferen. Op de Apostelkeuze tusschen Jozef en Matthias waarvan in Handelingen 1 : 26 staat te lezen: En zij wierpen hunne loten, en het lot viel op Matthias.

Onze moralisten waren van oordeel dat alleen het laatste soort van loten, het *lot van verdeeling*, den christen geoorloofd is.

Dat van de eerste en tweede soort, het *lot van voorspelling*, en het *lot van raadpleging*, achtten zij wat het eerste betreft uitsluitend gebonden aan den van God ingestelden dienst voor den tijd der schaduwen, en wat het tweede betreft uitsluitend te behooren tot de oude Bedeeling met haar paedagogisch karakter.

Beide wijzen van loten komen dan ook in het Nieuwe Testament nergens voor.

Het eigenwillig indringen in de toekomst, die God voor ons verborgen houdt, door het „lot van voorspelling", noemt onze Voetius kortweg een „vermetelheid". En ook in twijfelachtige gevallen te weten willen komen door het „lot van raadpleging", wat geoordeeld of gedaan moet worden, werd als een „verzoeken" van God geacht. Ook de „bijbelsche loting", het bekende opslaan van een bijbelplaats of het met gesloten oogen den vinger leggen op een bijbelplaats om daardoor dan een beslissing te krijgen wat men moet doen, werd als een misbruik van Gods Woord, als „waarzegging met den Bijbel" afgekeurd. Ja, door sommigen werd ook het „vragen van 'n teeken" als „tentatio Dei", als „verzoeken Gods" veroordeeld. Naar gereformeerde moraal voegt een Christen in al zulke gevallen slechts het gebruik van zijn verstand, bij gebed om bezonnenheid en wijsheid en onderzoek van de Schrift, ter beproeving van wat den Heere welbehagelijk zij. (Efeze 5 : 10.)

Blijft dus alleen als geoorloofd over „het lot van verdeeling".

Van dit lot heet het in Spreuken 18 : 18: Het lot doet de geschillen ophouden en maakt scheiding tusschen machtigen.

Onze Amesius gaf er deze, door Voetius een volle en doorzichtige definitie genoemde, bepaling van: Het lot is een bede, om een goddelijke getuigenis te kennen te geven, tegenover bloot gebeurlijke zaken, tot het doen opheffen van strijd.

Bij zulk een verdeeling toch gaat het om twee of meer willen, die ieder voor zich aanspraak maken op één zelfde voorwerp en straks in strijd zouden geraken, wat dan door onderwerping aan het lot vermeden wordt.

Daarom mag in gevallen, waarin men in het onzekere is, aan wie goederen, eerbewijzen, arbeid, lasten, — een geval, dat onze ouden dikwijls stelden, was: wie van de dienaren des Woords bij een pestziekte in de stad zouden blijven, of wie zou vertrekken — moeten toebedeeld, het lot ter beslissing gebruikt.

Dan, wijl loten bidden is en dus een heilige zaak, heilig als de *eed*, is men als Christen ook bij het lot aan zekere regelen gebonden.

En dan geldt als regel, dat men niet vermetel naar het lot grijpe, dat wil zeggen eerst dan, wanneer het bepaald noodig is en men geen anderen uitweg ziet; dat men met vreeze en eerbied nadere tot het lot, wijl het metterdaad een aanroeping van Gods Naam is, een bidden om openbaring van Zijn bijzondere Voorzienigheid, van bepaling van Zijn wil en oordeel, in welken wil men dan ook heeft te berusten; en eindelijk, dat men het lot niet anders gebruike dan bij rechtvaardige en geoorloofde, ernstige en belangrijke zaken.

Ook van het lot geldt: De HEERE is nabij allen, die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in der waarheid (psalm 145 : 18).

Het lot is een godsdienstige handeling; een heilige zaak.

Loten is *bidden*.

„Muziek Gods."

> Met hen dan waren Héman en Jedúthun, met trompetten en cimbalen voor degenen, die zich lieten hooren en met instrumenten der muziek Gods; maar de zonen van Jedúthun waren aan de poorte.
> 1 Kron. 16 : 42.

Scherp contrast op het stuk van muziek tusschen den tempel op Sion en een nog originneele kerk in Schotland. Op Sion rijk ontplooide muziek, om God te loven; hoog aan de Noordzee zelfs het kerkorgel als onheilig geweerd.

Dat bannen van alle muziekinstrument uit de kerk kwam vooral op uit verzet tegen ingeslopen misbruik. Ook werkte mee noordsche koelheid voor het schoone, en niet minder een te eenzijdig geestelijke stemming des gemoeds; maar die waren er vroeger ook. Verzet tegen misbruik dreef het sterkst.

Nu is dit onze gemeene ellende, dat de zonde de doodelijke bacil is, die overal doorboort en zelfs het heiligste bederft. Zie maar hoe in de kerk van Corinthe zelfs het heilig Avondmaal in drie jaren tijds verliep in brasserij. Op het hooren klinkt het haast ongelooflijk, maar lees 1 Cor. 11, en ge ziet dat het er niet alleen staat, maar dat Paulus het kwaad onverbiddelijk aangreep, en niet aarzelt te zeggen, dat Gods toorn, om zoo gruwelijk kwaad, inbrak in de gemeente met doodelijke krankheid.

Op zondebederf zal men daarom, vooral in de kerk, steeds scherp het oog houden. Dat bederf tast prediker en predicatie, tast bij de collecte diaken en gever, bij het opgaan ter kerk en bij het verkeer in de kerk kerkbezoeker en kerkbedienden aan. Niets kan er aan ontkomen. En er dreigt stellig gevaar, indien zij, die aan dit veelzijdig gevaar van zondebederf bloot staan, er het oog niet voor geopend houden. De genade is zoo groot, als men zeggen kan, dat zulk alzijdig zondebederf binnen matige perken wordt gehouden.

Dat nu dit zondebederf ook in klank en toon insloop, lag voor de hand. Wie predikt, voorleest of zingt, de drie manieren waarop in de vergaderde gemeente klank en toon uitgaat, staat bloot aan het tweeërlei gevaar, om óf om zijn stem niet te geven, óf op zijn stem ijdel te zijn.

Natuurlijk is wie in Gods huis spreekt of zingt, verplicht te bedenken dat hij in den dienst van God het beste moet geven, wat hij heeft of hebben kan. Wie derhalve bij het prediken, voorlezen of zingen er niet op let, hoe zijn geluid uitgaat, er maar op toespreekt en op toezingt, schiet te kort in eerbied voor het heilige.

Dat is het ééne gevaar, waaraan zij bloot staan, die juist het meest hun best moesten doen, om hun onschoone stem te zuiveren.

Maar nu komt het andere gevaar. Bezit iemand een schoone stem voor het spreken, lezen of zingen, of ook heeft hij een niet schoone stem door veel oefening en inspanning gezuiverd, dan komt de menschelijke ijdelheid op, verliest men zoo licht den eenvoud, en spreekt en zingt niet voor God, maar om van de menschen gehoord te worden.

En datzelfde sluipt nog lichter in bij het muziekinstrument. Waar een orgel is, is slecht spelen tekort doen aan de eere Gods. Maar óók spelen met de vraag in het hart, niet of God het goed, maar of de gemeente het „mooi" zal vinden, is insluipsel van zonde.

Daarbij komt dan, dat bij rijke ontwikkeling van muziek in Gods huis goede musici worden gezocht, wier kunst lang niet altoos door vromen zin beheerscht wordt, en alsdan bij den zang solo's optreden en koren, en de gemeente zelve almeer zwijgen gaat, het opdragen van zang en toon aan God almeer in vergetelheid geraakt, en men weinig anders dan een concert in de kerk overhoudt.

In meet dan één kerk in Amerika laat men thans operazangers en operazangeressen als solisten optreden, om menschen te trekken en de collecte te stijven; en de oude zonde waartegen in Schotland, en ook ten onzent vooral in de noordelijke provinciën, het verzet, dat zelfs het orgel weerde, uitbrak, leeft weer op.

Toch mag dit ons de waarheid dat er „muziek Gods" is, niet uit het oog doen verliezen.

Er is een wereld van tonen, van klanken en geluiden, die niet satan en niet de mensch, maar God schiep; en ook van die wereld geldt dat God ze schiep voor eigen eer en verheerlijking.

Die tonenwereld is er niet in de eerste plaats voor den mensch, maar voor God.

Heel de schepping ook van de onbezielde natuur is van tonen en geluiden vol. Hoor het als de donder losbarst, als de storm loeit, als de golven der zee klotsen, als de waterval ruischt, als de leeuw brult, het paard hinnikt, bovenal als het vogelken tusschen de takken zingt.

In dat alles is klank, is geluid, is toon; toon van eigen uitvinding, van andere orde, van onderscheiden harmonieën, telkens een wereld van tonen op zichzelf; en die wereld van tonen klinkt naar God omhoog en tot zijn eer ook in die streken, waar geen mensch leeft of woont om ze te beluisteren.

God schiep ook die wereld om Zichzelfs wil. God luistert er naar, en wij mogen meeluisteren, maar het orkest der natuur speelt altoos in de eerste plaats voor God. Het is muziek Gods.

Maar evenals alle ding vindt ook die tonenwereld haar rijkste verdieping en ontplooiing als ze in aanraking komt met den mensch, met het menschelijk hart, met de menschelijke gewaarwording en met de menschelijke zielsuiting, en als de mensch optreedt om zelf door zang en muziekinstrument voor God te zingen, of instrumenten der muziek Gods uit te vinden en te bespelen.

Ook hierbij blijft de mensch geschapen naar Gods beeld, en daarom komt de tonenwereld, als ze in de wereld van den mensch indringt, het naast aan God, en bereikt daardoor haar hoogste orde. En dat komt uit, niet alleen in den onovertrefbaren rijkdom, dien de menschelijke stem kan doen hooren, en in de fijnheid van het instrument dat hij uitvindt en waaraan hij zijn tonen ontlokt, maar veel meer nog in den *inhoud*, dien de mensch in die tonenwereld vindt en legt, in de harmonie die hij er aan ontlokt, in de muzikale vertolking van wat er gevoeld en doorleefd wordt in zijn hart.

Deze muziek is een macht niet alleen als geleidster voor s'menschen zang, noch ook alleen voorzoover ze uitdrukking geeft aan de geestelijke gewaarwordingen van verlossing en aanbidding; ze is een macht op zichzelf.

Regimentsmuziek die bij den aanval zich bezielend hooren laat, werkt op heel den troepen verhoogt de spankracht van zijn moed en dapperheid. En zoo ook is er heilige muziek, die los van elken zang, met macht het gevoel van aanbidding in ons opwekken kan.

Die muziek is daarom voor heel ons menschelijk leven, en ze wordt in het minst niet ontwijd zoo ze haar aanwending vindt ook bij die voorvallen in ons leven, die op zichzelf buiten de godsdienstige vereering staan. Bij een huwelijksfeest, bij een volksjubel, bij een begrafenis en zooveel meer kan de muziek haar roeping vervullen. Ook kan de muziek om haar zelve worden beoefend en gezocht, en een eigen kunstsfeer te midden van ons leven vormen. Gelijk God zelf rechtstreeks zijn tonenwereld in het leven der elementen en der dieren indroeg, kan en mag de muziek ook worden ingedragen in ons volle menschenleven.

Maar natuurlijk ligt hier de zonde nog veel meer voor de deur; muziek met zang incluis kan in de wereld aan den zin dier wereld dienstbaar worden gesteld en niet alleen buiten God om, maar ook tegen God ingaan.

In de tonenwereld draagt het menschelijk hart al den rijkdom, maar ook al de vervalschingen van zijn gewaarwordingen in; en er is geen booze zin in het hart te noemen, die niet in zang en klank en toon uitging.

En zoo komt telkens weer op een in streven en bedoelen „wereldsche" muziek, die, in den dienst der wereld, het menschelijk hart verzifligt. En het is deze „muziek der wereld", die ten slotte tegen de „muziek Gods" principieel komt over te staan.

Keert nu deswege de kring die voor Jezus koos, zich van alle muziek af, dan is de uitkomst dat de „muziek Gods" verstomt, en alleen de „muziek der wereld" overblijft. D. w. z. dat de heerlijke tonenwereld, die in aanraking met ons menschelijk hart haar hoogste ontplooiing bereikt, en die God tot zijn eere schiep, geheel uit de handen der gelooviger uitgaat, en overgaat in handen van hen, die voor den heiligen oorsprong van de tonenwereld niets gevoelen, en haar hoog en heerlijk doel ten eenenmale miskennen.

Het is zoo, men ontkomt dan aan veel gevaar, maar ook, men schiet dan te kort in zijn verplichting, om ook deze tonenwereld voor God op te eischen. De reactie in Schotland tegen misbruik van de muziek in het heilige heeft er dan ook toe geleid dat in kringen van dien aard heel de tonenwereld almeer aan God ontstolen is. In kerken zonder orgel kan men zelfs niet zeggen, dat ernstig gepoogd is om zelfs den zang door oefening en inspanning van het oor voor den Heilige te louteren. Het is of men er niet om denkt, dat men voor God zingt, en dat God in zijn genade, evenals naar ons gebed, zoo ook naar onzen zang luisteren wil, ja, dat die zang in dat beluisterd worden door God eerst zijn hoogste doel bereikt.

Er is nog iets anders.

De wereld in ons hart staat met die wereld der tonen in even onmiddellijk contact als onze ademtocht met de lucht die ons omringt.

Gaat er nu door die wereld van ons hart een sterke golving van hooggestemd godsdienstig leven, dan kan het niet anders of ze moet ook in die tonenwereld uitdrukking vinden. Zie het maar aan het lied, dat hier te lande in de dagen der martelaren vanzelf zich uit het hart naar de keel een weg baande.

En daarom, verwaarlooziing van de „muziek Gods" zou niet alleen een prijsgeven van een instrument ter verheerlijking van Gods naam zijn, het zou ook tegen ons getuigen, dat de golving van het geloofsleven in onze kringen te zwak en krachteloos wordt, om in heilige bezieling zich te uiten.

Amsterdam, 4 Nov. 1904.

Prof. Anema.

De inaugureele oratie, waarmede Prof. Anema Vrijdag 28 Oct. zijn hoogleeraarsambt aan de Vrije Universiteit aanvaardde, zal niet nalaten zoowel binnen als buiten onzen kring een goeden indruk te maken.

Over de *positie van het privaatrecht in onzen tijd* liep deze rede, waarvan wij het verslag aan de Pers ontleenen:

Spr. begon met op te merken, dat de Academische docent een dubbele taak te vervullen heeft, een paedagogische en een wetenschappelijke. Hij zet de eerste helft dier taak, als over zichzelf sprekend, voorop en bepaalt er zich dan toe, over de tweede helft enkele gedachten te ontwikkelen conform het aloud Academisch gebruik. Hij wil daartoe in zeer groote trekken nagaan ten eerste het verleden van het privaatrecht, vervolgens zien hoe onze tijd zich verhoudt tegenover het privaatrecht, en eindelijk overzien, welke gedachte men zich vormt over de toekomst van het privaatrecht.

Vooreerst dan het verleden. Spr. begint met stil te staan bij de totstandkoming van het Corpus Juris. Daarna volgden eeuwen van betrekkelijke rust. Terwijl van de ontwikkeling dezer rechtshoven in het Grieksche Keizerrijk nauwelijks sprake kan zijn, daar de juridische praestatiën aldaar dezen naam niet verdienen, begon eerst in het Westen de eigenlijke studie van het privaatrecht. Daar ontstond in de twaalfde eeuw de school der Glossatoren op voorgaan van Irnerius. Omstreeks het midden der 15de eeuw vatte Accussius de vruchten dezer studie saam onder den naam van „glossa ordinatia" en de post-glossatoren werkten deze nog meer uit. Toch was dit nog geen studie in den dieperen zin van het woord. Die begon eerst bij de Fransche school in het midden der 15de eeuw, die door den „mos Gallicus" systeem bracht in de rechtsstof. Zij vervreemdde zich echter ietwat van de practijk en zoo kwam de reactie in Duitschland door de Schule der deutschen Praktiker. Deze behandelden onder de titels der Pandecten allen practisch geldenden rechtsregel, van welken oorsprong die ook waren.

De school van het natuurrecht trachtte in deze zeer verwarde materie orde te brengen door haar aandringen op een wetboek van natuurrecht, en onder haar invloed kwam in Pruisen en Oostenrijk de codificatie tot stand, terwijl zij eveneens de systematiek der wetenschappelijke werken sterk influenceerde. Tegen haar verzette zich op haar beurt de historische school met haar roep om levend volksrecht. De studie van het Germaansche recht en de vergelijkende rechtswetenschap kwamen onder haar invloed tot stand. Toch kon zij niet verhinderen dat in Duitschland de privaarrechtelijke codificatie van 1896 tot stand kwam. — Daarnaast had zich voor de privaatrechterlijke instellingen een Fransche strooming gevormd. Terwijl in den eersten tijd na den val van het West Romeinsche Rijk in Zuid-Frankrijk de lex romana Visigothorum et Burgundiorum gold, kwamen omstreeks de 12e eeuw de Justinianeesche rechtsboeken meer in eere. In Noord Frankrijk handhaafde zich het Germaansche recht, en zoo ontstonden naast elkaar twee sfeeren, ieder van welke door de andere geïnfluenceerd werd. De Fransche school uit de 15e en 16e eeuw gaf nieuwe levenskracht aan het Romeinsche Recht. Het koningschap bracht toenemende vastheid in de rechtstof, tot de Revolutie leidde tot een algemeene codificatie. Een codificatie, die ook op de Nederlandsche overwegenden invloed uitoefende.

In de tweede plaats komt spr. aan de verhouding van onzen tijd tegenover het privaatrecht. In de volgorde van het B. W. wil hij summier nagaan de bezwaren, die men tegen het privaatrecht koestert. Vooreerst het huwelijk. Onder leiding van Bebel in Duitschland en Van Houten in ons land wordt opzegbaar huwelijk bepleit, en de practijk in sommige kringen loopt hier de theorie al vooruit. Daarnaast dringt men vrij algemeen aan op vergemakkelijking van de echtscheiding. Met name wil men gewoonte van dronkenschap als reden daartoe wettigen. In dien zin spreekt zich ook het Rapport der Staatscommissie van '86 uit. Dan rijzen er bezwaren tegen de positie der vrouw, zoowel tegen die der ongehuwde als die der gehuwde. Maar vooral de laatste. Met name voor het huwelijkvermogensrecht geldt dit. Voor de ouderlijke macht bleek veel verschil van meening bij de behandeling der wet van 6 Febr. 1904 S. 62. Het verbod van het onderzoek naar het vaderschap is voor velen een steen des aanstoots.

De voogdij wil men anders zien geregeld. De leer der rechtspersoonlijkheid is een zeer betwist punt. Niet minder het rechtskarakter der strekkingen. Te zien den eigendom wordt een uitgebreide rubriek van bezwaren ingebracht, beginnend met Proudhon en eindigend met gewenschte beperking ten bate van het plaatselijk verkeer. Men begeert andere regeling en gedeeltelijke uitbreiding der zakelijke rechten. Men wijst op de tegenstrijdigheid van het privaatrechtelijk eigendomsbegrip van art. 625 B. W. en de opvatting van dat begrip in het administratief recht, bijvoorbeeld in de woning wet. In het erfrecht bepleit men van verschillende zijden de meest ingrijpende wijzigingen. In het obligatierecht doet men vooral de sociale richting gelden bij de zoogenaamde abstracte overeenkomst, het vereenigingsrecht, het pachtcontract, de dienstovereenkomst en andere. De leer van het bewijs zal eerlang ingrijpend worden gewijzigd. Het formeel recht voldoet naar veler opinie niet aan zijn taak.

Thans komt spr. aan het derde deel zijner rede. Rooskleurig is de toestand van het privaatrecht niet, indien men daaronder verstaat dat men rustig kan doorarbeiden aan de oude lijnen. Spr. wenscht niet vooruit te loopen op de resultaten zijner studiën en daarom thans geen partij te kiezen; maar hij meent dat techniek alleen niet voldoende zal zijn om de kloof te dempen tusschen het geldend privaatrecht en het rechtsbewustzijn. In Frankrijk tracht men wel dit te doen, maar daar staat de achting voor de wet dan ook niet zeer hoog. De historische school heeft wel gedacht het zonder codificatie te kunnen stellen, maar dit is een ijdele droom gebleken. Zelfs Engeland gaat hoe langer hoe meer den weg der codificatie op. Maar dan moet ook tijdig die codificatie worden herzien, nu de oppositie niet gaat tegen détails, maar tegen de hoofdbegrippen.

Gemeenschapszin en behoefte aan een vrije sfeer voor het individu doen hun invloed gelden; voor de voldoening van beide en de richtige onderlinge verhouding moet worden gezorgd. Zal, zoo vraagt spreker, onze gemeenschap dit probleem kunnen oplossen? Een moeielijke vraag. De adviezen, van verschillende zijden gegeven, schijnen spreker toe alle een element van waarheid te bevatten, maar geen van alle als zoodanig deugdelijk te zijn. Met name waarschuwt spreker tegen gevaarlijke elementen in de methode der vergelijkende rechtswetenschap. Daartegenover stelt spreker zijn standpunt, dat het Calvinisme de kiemen bevat voor een richtige oplossing. Spreker erkent, dat dit ten slotte een zaak des geloofs is, maar hij vraagt of men dan de oplossing van zulke groote levensproblemen op anderen grondslag zou moeten vestigen. Zoo opgevat acht spreker de toekomst hoopvol ook voor het rechtsleven van ons volk.

Met de gebruikelijke toespraak, waarbij spreker ook Minister Kuyper bedacht, besloot de heer Anema zijn rede.

Prof. Anema heeft door deze rede getoond, volkomen zich bewust te zijn van den ernst der vraagstukken, die ook op dit gebied zich voordoen. Hoe ver deze vragen ingrijpen in heel ons menschelijk leven en hoe hun beantwoording saamhangt met de diepste beginselen, blijkt uit dit korte overzicht reeds voldoende. Reeds in zooverre was deze rede een afdoend pleidooi tegen hen, die meenen, dat het bij het privaatrecht alleen aankomt op kennis van de landswet en haar toepassing in speciale gevallen. Waar heel de richting van onzen tijd naar herziening van ons privaatrecht uitgaat en daarbij zoo belangrijke vragen aan de orde komen als het huwelijk, de eigendom, de positie der vrouw, het vereenigingsleven enz., daar kan juridische akribie en technische vaardigheid niet volstaan, maar is het roeping van den hoogleeraar ook hier de wacht te houden bij de beginselen en invloed te oefenen op de nieuwe codificatie van ons privaatrecht, die te komen staat.

Prof. Anema heeft daarbij met groote voorzichtigheid en bescheidenheid zich onthouden van reeds nu een beslissing te geven. Voor het goede, dat in deze nieuwere richtingen zich openbaart, heeft hij een open oog; maar voor de gevaren, die deze richtingen aankleven, bleek hij daarom niet blind te zijn. En bovenal werd klaek en onomwonden beleden, dat de Calvinist hier een eigen weg heeft te gaan en voor hem in Gods Woord een toetssteen is gegeven, waaraan elke richting moet worden gekeurd.

De ernstige opvatting van zijn taak, die uit deze rede spreekt, geeft goede hope voor de toekomst. Ze belooft, dat als vrucht van rijpe studie ons eens door dezen hoogleeraar zal geschonken worden, wat deze inaugureele oratie nog niet schenken kon: een principieele uiteenzetting van wat het Calvinistisch beginsel voor deze brandende vraagstukken eischt.

Necrologie.

Gedurende de laatste weken is menig dienaar des Woords ons ontvallen, wiens naam ten nauwste verbonden is met de reformatorische actie, die in 1886 tot kerkherstel leidde.

Eerst ging van ons heen Ds. Wisse uit Garijp, die reeds eenigen tijd als emeritus de ruste genoot, en nu tot hooger ruste werd geroepen. Al was zijn invloed tot kleinen kring beperkt, toch is mee aan hem de reformatie van Garijp's kerk te danken, en stond hij in die dagen, toen zoo menigeen teleurstelde, als man trouw op zijn post.

Daarna kwam het droeve bericht, dat nog in de kracht zijns levens Ds. Van Schelven, van Dieren, is heengegaan. Al deed een langdurig ziekbed reeds lang de vreeze koesteren, dat het einde komen zou, toch is de rouw over dit sterven daarom niet minder groot. En als dienaar des Woords èn als redacteur van Gelderland's *Kerkbode* ijverde hij met heel zijn hart voor de beginselen, die hem lief waren. Door groote oprechtheid en voorzichtigheid kenmerkte zich al wat hij deed. Een Israëliet in wien geen bedrog was, mocht ook van hem gezegd worden. In Gelderland's kerken zal zijn verlies wel smartelijk worden gevoeld.

En alsof deze slagen niet genoeg waren, heeft het Gode behaagd, nu ook Ds. Hulsebos van Vlissingen tot zich te roepen. Al mocht in later periode zijn sympathie niet zoo sterk meer als vroeger zijn uitgegaan naar onze zijde, toch neemt dit niets weg van de smart, die ook zijn heengaan ons bereidt. Als predikant van Zuidwolde, heeft Ds. Hulsebos den strijd der doleantie meegemaakt en veel smaad om Christus' wille gedragen. Met rijke gaven voor hoofd en hart toegerust, heeft hij jaren lang de kerk van Vlissingen gesticht, en vooral door stichtelijke meditatiën in Zeeland's *Kerkbode* menigeen een zegen gebracht. Ook zijn plaats zal noode worden vervuld.

Een drietal voortrekkers heeft God daarmede uit ons midden weggenomen. Mannen, wier namen in de historie onzer kerk steeds met eere zullen worden genoemd. Gods vertroosting zij met weduwen en kinderen, die zij achterlieten. En zijn genade schenke ons jonge mannen, die met evenveel moed alles ten offer willen brengen, wanneer het Zijn eere geldt.

De plaats van den mensch in het heelal.

VI.

Voorzoover het thans reeds gelukt is de raadselen der sterrenwereld te ontcijferen, mag men dus veilig zeggen, dat drie dingen vrij algemeen als vaststaande of als hoogst waarschijnlijk worden aangenomen.

Vooreerst, dat het getal der sterren niet oneindig is, maar beperkt, zoodat de sterrenwereld, die wij waarnemen, metterdaad het heelal vormt en daarbuiten geen andere sterrenwerelden worden gevonden.

Ten tweede dat deze door ons waargenomen sterrenwereld niet een chaos vormt van zonder orde naast elkaar geplaatste sterren, maar een geordend geheel, waarvan de uiterste grens de melkweg is. Daargelaten nu de vraag of men zich dit heelal heeft te denken bolvormig, met den melkweg als gordel om den cirkelomtrek, dan wel of de melkweg, gelijk enkele andere geleerden aannemen, spiraalvormig is, hierover is men het vrijwel eens, dat onze zon met de haar omringende planeten in het midden van dit sterrenheelal moet gelegen zijn.

En eindelijk weet men thans, dank zij de spectraalanalyse van het licht der sterren en andere wetenschappelijke onderzoekingen, dat zoowel de stoffen, die op de sterren, zich bevinden, als de wetten, waaraan deze stoffen onderworpen zijn, dezelfde zijn als op deze aarde. De eenheid van het heelal ook wat de materie en de daarin werkende energieen betreft, staat daarmede vast.

Dit laatste is daarom voor ons vraagstuk van zooveel belang, omdat, zonder die eenheid, elke gevolgtrekking uit de conditiën, waaraan het leven op aarde gebonden is, ongeoorloofd zou zijn.

Toegestemd, zoo heeft men telkens gezegd, dat onze planten-, dieren- en menschenwereld, zooals wij die kennen, alleen op deze aarde kan voorkomen, daaruit volgt nog volstrekt niet, dat niet een geheel ander organisch leven zich op de andere planeten en sterren kan ontwikkeld hebben. We weten van die andere planeten en sterren zoo goed als niets af; wellicht worden daar geheel andere stoffen gevonden, werken daar geheel andere krachten, en draagt het organisch leven daar dus een geheel ander karakter.

Op onze aarde zou, zoodra de warmtegraad tot 200° Celsius rees, alle organisch leven gedood worden, maar wie kan ons zeggen, of op deze sterren de stof, waaruit deze organische wezens zijn saamgesteld, niet in staat is, ook aan een zooveel grooter hittegraad weerstand te bieden? Zonder lucht en water, zou hier plant en dier en mensch geen oogenblik in het leven kunnen blijven, maar wellicht worden op deze andere planeten omstandigheden gevonden, waardoor het gemis van water lucht en wordt vergoed. Zelfs heeft men, gelijk wij reeds vroeger opmerkten, vooral in populaire handboeken, getracht uit de eigenaardige conditiën, die deze planeten en sterren aanbieden, af te leiden, hoe die levende wezens georganiseerd moeten zijn, om zich aan die conditiën aan te passen. Men gaf zelfs afbeeldingen van de bewoners van Mars en Venus, Jupiter en Saturnus, wist hun karakter te teekenen, construeerde hun levensgeschiedenis, natuurlijk niet omdat men door de telescopen ooit iets van dit alles ontdekt had, maar omdat de analogie met de levende wezens op aarde, in verband met de andere levensconditiën op deze planeten, tot deze onderstellingen, naar men meende, recht gaf.

Nu behoeft wel niet betoogd, dat deze heele onderstelling een *leap in the dark*, een sprong in het duister, is. Wij kennen het organisch leven niet anders dan zooals het op aarde gevonden wordt. Of dat organisch leven ook in geheel andere vormen en onder geheel andere conditiën kan optreden, weet geen mensch te zeggen. Eer pleit hier alles tegen. Juist de eenheid van het heelal, het feit, dat overal dezelfde stoffen worden gevonden, dat dezelfde krachten en wetten daar werken als bij ons, geeft ons recht om te onderstellen, dat het organische leven, gesteld dat het op deze planeten en sterren gevonden werd, op dezelfde wijze moet zijn georganiseerd en van dezelfde conditiën afhankelijk is als hier op aarde. Ontkent men dit, dan is natuurlijk elke poging om dit vraagstuk te beantwoorden, afgesneden. Of men al zegt, dat het organisch leven hier op aarde rijk gevarieerd is; dat het een scala doorloopt van de laagste weekdieren tot den mensch; dat het zich weet aan te passen zoowel aan de hitte der keerkringen als aan de ijskoude der Noordpoolstreken, en dat deze variatie en dit aanpassingsvermogen grond geven om te onderstellen, dat onder geheel andere omstandigheden als op aarde het organisch leven toch bestaan kan, baat u niet. Biologie en physiologie toonen, dat èn de variatie èn het aanpassingsvermogen grenzen heeft; dat er essentieele voorwaarden zijn, zonder welke geen organisch leven mogelijk is. Kan aangetoond, dat deze essentieele levensvoorwaarden *alleen* op deze aarde gevonden worden, dan blijkt, dat de ontwikkeling van het organisch leven ook alleen op deze aarde mogelijk is. De eenheid van het heelal, die door elke nieuwe ontdekking bevestigd is en waarop heel onze wetenschappelijke kennis rust, eischt dit onverbiddelijk.

De heer Wallace onderzoekt daarom in de tweede plaats wat de kenmerkende eigenschappen zijn, waardoor het levend organisme zich van de doode materie onderscheidt. De vraag wat leven eigenlijk is, moge moeilijk te beantwoorden zijn, omdat het leven zelf een mysterie is, maar de karakteristieke trekken, waardoor het levend organisme onderscheiden wordt van de doode substantie, zijn wel met zekerheid aan te geven. Vooreerst is elk levend organisme een samenstel van deelen, die voortdurend veranderen; nieuwe stoffen worden opgenomen, geassimileerd en tot bouwstoffen gebruikt om hetgeen vergaan en verstorven is aan te vullen, terwijl de doode deelen van het organisme worden uitgeworpen of verwijderd. Elk levend organisme is een perpetuum mobile; het is voortdurend in actie; al zijn saamstellende deelen worden telkens verwisseld. En desniettegenstaande blijft het organisme als geheel hetzelfde; het heeft denzelfden vorm en dezelfde structuur. In de tweede plaats is het lichaam, zoowel van plant, dier als mensch, daartoe als doorweven met een net van kanalen, waardoor deze stoffen elk deel van het lichaam bereiken kunnen en dit proces van voeding en afscheiding kan geschieden. En in de derde plaats bezit elk levend organisme de macht om zich-zelf voort te planten; het deelt zich of scheidt een nieuwe cel af en deze cel, die zich straks ontwikkelt door voeding, vertoont dezelfde eigenschappen als zijne ouders.

Dit wonderlijke verschijnsel nu, waardoor alle levende materie zich van de doode stof onderscheidt, dat het altoos verandert, terwijl het toch hetzelfde blijft, zou ondenkbaar wezen, indien de moleculen, waaruit de levende stof is saamgesteld, niet de eigenschap bezaten van zich even gemakkelijk te laten scheiden als verbinden. Die eigenschap danken ze aan hun chemische samenstelling. Alle levende substantie bestaat toch in haar grondvorm uit een stof, die men protoplasma noemt, en dit protoplasma, of de grondstof,